

JAMES BUCHANAN:

Socialismen är död: Leviatan lever!

*Socialismens kollaps har inte in-
neburit att tron på marknader
ökat. Detta kan skapa oroande
vilsenhet i synen på det fria
samhällets grundidé, hävdar här
ekonomen och nobelpristagaren
James Buchanan.*

För mer än hundra år sedan förkun-
nade den tyske filosofen Nietzsche
att Gud är död. Det dramatiska
yttrandet antydde att religionen upphört
att tjäna som organisationsidé för män-
niskornas liv eller för deras samfundsreg-
ler. Efter Nietzsche ersattes den Gud som
dödförklarats med "socialismen". Och jag
skulle vilja ta upp Nietzsches tråd och i
dag på motsvarande sätt påstå att "social-
ismen är död", ett påstående som dock
ter sig långt mindre chockerande efter-
som det år 1990 hörs över hela världen.

I en påtaglig mening är förlusten av tro
på socialismen mer dramatisk än att tron
på Gud gått förlorad, ty den gud som var
socialismen tog sig former som var direkt
urskiljbara. Det fanns inga bestående
okända ting, som först i ett kommande liv
väntade på att uppenbaras, och det för-
verkligande av socialismen som utlovats
kunde inte uppskjutas i oändlighet. Social-
ismen utlovade mycket konkreta resultat,
men infriade aldrig sina löften.

Man kan i efterhand bara häpna över
den monumentala dårskap som under
mer än ett sekel fick världens ledande
intellektuella att falla till föga för det "sto-
ra misstag" som F A Hayek har kallat
socialismen. Hur kunde vi fångas av den
romantiska myten att politisk auktoritet
skulle kunna möta våra behov bättre än vi
själva kan göra via frivillig överens-
kommelse, sammanslutning och byte?

Socialister i alla länder

Detta stora misstag var nästan allomfat-
tande. Och låt oss i dag undvika den för-
ledande slutsatsen, att de som omfattat
denna socialistiska myt blott skulle utgö-
ras av dem som uttryckligt befrämjat och

*James Buchanan är verksam
vid George Mason University i
Virginia.*

försvarat centralplanerande autoritära regimer som Sovjet och dess satelliter. Det fanns socialister överallt, i alla länder, och till och med nu då bevisningen hopas är det många som inte kan befria sig från de socialistiska tankemönstren. Tyvärr har det även för dem av oss som, låt vara under missnöje, erkänt att socialismens gud är död, knappast uppenbarat sig någon annan övertygelse som kunde bli alternativ till denna socialism. Vi kanske erkänner detta systems stora misslyckande. Det är därför inte givet att vi godtar den ersättning som den fria marknaden eller företagsamheten utgör, ens då dessa alternativ upptagit vissa inslag av välfärdspolitik.

Då socialister på skilda håll ställs inför bevis för att de ekonomier som byggts upp helt eller delvis på basen av socialistiska principer inte förmår producera varor, söker de i stället desperat att omdefiniera själva termen "socialism", vilken den brittiske socialisten och forskaren Alec Nove 1987 definierade som ett samhälle i vilket "produktionsmedlen för varor och tjänster inte ligger i privata händer".

Det är numera nästan helt erkänt att privat ägande och fri företagsamhet "fungerar bättre" än Noves socialiserade ekonomi, där besluten fattas av statliga eller kooperativa organ. Den individualiserade ekonomin "fungerar bättre" i den meningen att den frambringa fler varor. Men den fungerar också bättre genom att den ger individerna större frihet att välja var, när och för vilket syfte de vill använda sin produktiva förmåga för att frambringa sådant som de väntar sig att andra skall efterfråga.

Någon gång mellan det tidiga 1960-

talet och i dag insjuknade och avled socialismen. Vad hände egentligen? Myntet hade två sidor: "marknadsframgång" och "politisk kollaps". När man ser till fakta skingras de romantiska dimmorna. Och fakta har visat att de fria marknadssystemen klarat sig långt bättre än de politiskt styrda eller planerade ekonomierna. Jämför till exempel det västtyska "ekonomiska undret" med de påvisbara misslyckanden som de socialistiska försöken i England under 40- och 50-talen upplevde. En saklig granskning visar likaså att de toppstyrda ekonomierna i Sovjet, Kina och Östeuropa inte varit framgångsrika som varu- och tjänsteproducenter.

Idéerna har också spelat sin roll. Här erbjuder de akademiska ekonomerna en mer splittrad bild. De ekonomer som under 1900-talets första och mellersta decennier ägnade sig åt välfärdsanalys sysslade sålunda nästan enbart med att påvisa "marknadsmisslyckanden" i syfte att hitta en förevändning för statliga ingripanden. Men "public choice"-skolans omvärdering i synen på politik och politiska misslyckanden initierades också den främst av akademiska forskare från och med 50-talet.

Så snart ekonomernas beteendemodeller tillämpas på dem som fattar "politiska val", och alltså spelar olika politiska roller, som väljare, politiker, byråkrater, planerare, partiledare etc, upplöses hela den romantiska illusion som var grunden för den socialistiska myten. I den mån de som fattar beslut för andra ytterst sett framstår just så som alla andra, hur kan då den fantastiska överföring av auktoritet som utmärker den centralstyrda ekonomin rättfärdigas?

Den brustna tron på politik och socia-

lism i vid mening har dock inte åtföljts av någon påtaglig förnyelse av eller återvändande till en tro på marknader, denna vision som var så central för de klassiska laissez-faire-ekonomerna. Därför finns det alltjämt kvar en ovilja att lämna saker och ting i fred, att låta den fria marknaden med stöd av lagarna ordna sig själv. Vad som återstår är väsentligen en attityd av nihilism i synen på den ekonomiska organisationen. Det tycks inte mer finnas någon allmänt delad organisationsidé, enligt vilken människor kan börja fundera över hur nationalekonomin skall gestaltas.

Det är mot denna bakgrund, som ganska väl tycks beskriva den tid i vilken vi just inträtt, som de naturliga krafter som frambringar Leviatan-staten framträder och vinner styrka. Utan en övergripande idé som avgör hur en ekonomi skall organiseras, saknar också den politiska strukturen skydd för attacker från de välorganiserade intressegrupperna. Intressestaten, den egoistiska, exploaterande, manipulativa staten tillväxer lätt i en sådan omgivning. Och beroende på styrkan hos de organiserade intressena finner vi också att helt godtyckliga, politiserande ingrepp kommer att företas i de fria marknaderna.

Denna situation som jag har brukat kalla Leviatan-staten, har mycket gemensamt med de merkantilistiska och protektionistiska program som Adam Smith angrep så energiskt i Nationernas välstånd år 1776. Samma ekonomiska hinder som Smith sökte avskaffa återkommer nu överallt. Samma argument hörs på nytt, för såväl som emot. Argumenten för att Leviatan skall växa är dock inte uttryck för socialism: de utgör i stället enkla

försök att ta allmänintresset till intäkt för att främja en viss sektors egennyttiga krav.

Författningsbegränsningar

Det finns ingen utväg ur de protektionistiska, merkantilistiska program som nu hotar att sättas i verket av de post-socialistiska regeringarna i Öst- och Västvärlden så länge vi tillåter de gängse eller naturliga resultaten av majoritetsdemokratis processer att slå igenom utan några författningsmässiga begränsningar. Om man vet att politiken misslyckas, och att dess naturliga benägenhet är att växa över varje tolerabel gräns, måste man söka sammanfoga sådana begränsningar till en hel konstitutionell struktur. En avpolitiserad ekonomi ligger helt inom det möjligas gränser, trots att den åtföljande tron på marknadens metoder ännu inte är fullt utbredd. Vi kan med andra ord faktiskt skydda oss mot det monster som Leviatan-staten i dag hotar att bli.

De politiska systemen i nationalstaterna och även de organ som bildats mellan dessa stater, måste framgent hållas inom konstitutionella gränser. Socialismens dödsryckningar får heller inte tillåtas dra uppmärksamhet från det långsiktiga kravet att bekämpa den Leviatan-stat som ter sig så mycket farligare därför att den nu saknar ideologisk profil. Idéer, liksom de institutioner till vilka de praktiskt ger upphov, kan bytas ut mot andra idéer och institutioner. Intressepolitikens logik är det mycket svårare att få bukt med. Låt oss dock gripa oss an med den svåra uppgiften.